GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1943-44

DRAMA

3 STANKO CAJNKAR:
POTOPLJENI SVET

Lit 2·50

GLEDALIŠKI LIST
DRŽAVNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI
1943/44 DRAMA Štev. 3

STANKO CAJNKAR

POTOPLJENI SVET

PREMIERA 21. OKTOBRA 1943

Edvard Gregorin:

Tole bomo pripomnili . . .

(K predstavi Cajnkarjeve drame »Potopljeni svet«)

Lotili smo se dela povsem iznova; tako, kakor da te drame še nismo videli.

Vsak režiser, prav tako vsak igralec, ustvarja po svoje; seveda na dani podlagi. Tudi gledalec si ustvari o predstavi svojo sodbo: ta gleda in razume tako, drugi zopet drugače.

Kdo ima prav? — Edino prave in edino pravilne podobe v prikazovanju in v oblikovanju odrskih del ali posameznih vlog — ni. Tisoč je izraznih možnosti, tisoč je izraznih oblik.

Gre za to, da predstavlja podoba uprizoritve tisto idejno misel ali tisto idejno občutje, ki je v napisanem delu.

Drama »Potopljeni svet« ima izjemoma štiri dejanja. Vsako dejanje je prav za prav kakor enodejanka, ki bi jo skoraj lahko igrali tudi vsako zase. Viden dogodek se v igri le počasi in malo stopnjuje in zapleta. Pravi dogodek je v njeni notranji vsebini, je v tem, kar se dogaja v dušah. V tem skritem trenju želja, zakonov in idej je tisto, kar pretrese. Po tem hudem življenjskem viharju dobi simbolni naslov svoj pomen.

Sreča ljudi je v izpolnjevanju tega, kar nam je bilo kot zakon naloženo. Ta zakon je treba spoštovati, to srečo je treba iskati. Toda ne pretirano, pač pa — zvesto!

In komu naj bolj služimo? Srcu ali razumu, nagonu ali dolžnosti, telesu ali duhu? Na ta vprašanja odgovarja drama. Okrog teh razmišljanj raste in se zapleta in razpleta dejanje. In s sledečimi besedami izzveni »Potopljeni svet«: »Včasih je treba iti daleč, zelo daleč nazaj. Toda tam je dom; tam je naša sreča; tam je tudi naše srce . . . (Trpeti je treba, da srce najde resnico.) Brez Boga smo vsi strašno ubogi.«

V lažje razmotrivanje podamo nekaj odstavkov iz ogrodja te drame.

I. dejanje. — Dr. Pavel Velnar (duhovnik, ki se bori za pravičnost, ki išče srečo — in je prišel na razpotje): »Ali ni prav, če človek pametno misli? Srce je slab vodnik, ko gre za izpolnjevanje težkih dolžnosti. In vendar brez dolžnosti ni mogoče živeti.«

Lilijana Garnier (filmska igralka, ki si hoče pridobiti dr. Velnarja zase): »Prva dolžnost je vendar življenje. Smisel življenja je, da živiš. Da čutiš radost bivanja, ugodje, srečo, kakor to pravijo ljudje.«

Dr. Pavel Velnar: »In nič ne vprašuješ?«

Lilijana Garnier: »Nič, dokler ti je dobro.«

II. dejanje. — Monsignor Ciril (škof — svojemu duhovniku, dr. Velnarju, ki izstopa iz Cerkve): »Kot duhovnik in kot človek veste, da visi nad nami vsemi vedno meč strasti in teženj. Niso vse te nevarnosti vsem enako blizu. Tudi ne v vseh časih. Končno je vse odvisno od volje. Vam ni treba razlagati, kako je življenje osredotočeno okrog ljubezni moža do žene in žene do moža. Vse to je nekaj elementarnega. Zato ne smemo o tem poniževalno govoriti. Vse to ste vedeli, preden smo vas sprejeli v svečeništvo. Vedeli ste tudi, da smo izjema. Življenje sámo to izjemo zahteva. In tukaj se začenja vaša krivda.«

Dr. Velnar: »Zakaj?«

Mgr. Ciril: »Ker niste hoteli biti več izjema. Ker ste na to za-

Savka Severjeva

vestno pozabili. Niste hoteli biti še dalje v varstvu milosti, ki nas edina more dvigniti nad trde zakone narave. V trenutku upora proti svojim predstojnikom ste se uprli tudi Bogu. Hoteli ste biti duhovnik in živeti brez božje pomoči. Vidite, to pa ne gre.«

III. dejanje. — Lilijana Garnier (svojemu možu, dr. Velnarju, ki se ga je naveličala): »Poglej, midva sva se odločila za filozofijo rože, ki samo raste in nič ne vprašuje. Hotel si ženo, ki nisi imel pravice do nje. Hotel si živeti in nič drugega. Pred to težnjo so vse ovire padle. Saj mogoče, da zaradi te tvoje sreče drugi trpe. Pa ti je vseeno.«

Dr. Velnar: »Ne govori o tem.«

Lilijana Garnier: »Pa je važno. Ali misliš, da je samo to hrepenenje po človeškem telesu upravičeno. Saj hočemo tudi udobje, oblast, čast in še mnogo drugega. Vse to prihaja iz istega srca kakor valovanje krvi in strast nenasitne ljubezni. Ne vem, zakaj bi eno hoteli in drugo obsojali.«

Dr. Velnar: »Vse to je strašno zmedeno. Povsod so neke meje, preko katerih nikdo ne sme.«

Lilijana Garnier: »Če so, so za vsakega človeka drugačne. Vsakdo jih sebično nareja okrog svoje sreče. Ne vem, zakaj bi morale biti prav tvoje tudi zame merodajne.«

Dr. Velnar: »Ker gre za srečo vseh ljudi.«

Lilijana Garnier: »Fraza. Potem bi se morali marsičemu odpovedati. Ker tega nikdo ne dela, je govorjenje o sreči vseh samo beseda. Vsakdo naj skrbi zase, kakor ve in more.«

*

Dr. Velnar (utrujen od žalosti): »Če bi bila sreča, bi jo našel tudi jaz. Ne, sreča je, samo da je pot do nje trnjeva. In mi imamo tako malo poguma.«

*

Vivina (Lilijanina sestrica, ki je slepo zaljubljena v poročenega grofa): »Nič se ne boj. Če se mi moji načrti ne posrečijo, ne bom v nadlego nikomur. Življenje ima vrednost samo dotlej, dokler je lepo in prijetno.«

Meta Pugljeva

IV. dejanje. — Dr. Velnar (zapleten v miselno zmedo): »Ali je napačno, če hočemo to, po čemer vsa naša narava kar vpije?«

Klara Vigny (knjižničarjeva tajnica, ki gleda na življenje s pravo in živo vero): »Gospod doktor, narava niso samo naše strasti. Narava ni samo valovanje krvi in želja po ugodju. Narava ima svoj kompas v razumu. Izbira primernega je temeljni zakon vsega življenja. Najmanjša rastlinica izbira. Izbirajo živali. Ločijo med koristnim in škodljivim, med zdravim in strupenim. Instinkt jih vodi, da zadenejo pravo pot. Človek ne potrebuje instinkta, ker ima razum. Razum pa ni samo privilegij, ki se ga smemo posluževati. Razum je dolžnost. Brez njega je vse zmedeno.«

*

Dr. Velnar (prevzet in na poti k vstajenju): »Vi torej mislite, da mora vsakdo vztrajati na svojem mestu?«

Klara Vigny: »Da, vsakdo na svojem mestu. Z vsem srcem in z vso voljo. Tako, kakor da je vsa zmaga odvisna od njegove še tako majhne dobrote.«

Dr. Velnar: »Torej je treba vse žrtvovati?«

Klara Vigny: »Včasih prav vse.«

* * *

Od nas igralcev zahteva ta drama predvsem razumevanje in zbranih misli, ki se porajajo iz srca in duše. In naša želja je, da bi Vam njeno vsebino dobro podali; da bi, daj Bog, prikazali tisto, kar se skriva za njenimi besedami. Vas, spoštovani, pa prosimo, da nam prisluhnete. To pa zahteva ta drama od gledalcev.

Pripomnimo še, da smo nekatere stavke, zaradi večje zgoščenosti in lažje konverzacije, črtali. Tudi zaključke dejanj smo spremenili, tako da izzvene v smislu glavnega občutja posameznih dejanj.

Z nami bo nastopila gdč. Meta Pugljeva — kot Vivina Garnier — in to je njen prvi nastop na gledališkem odru.

*

»Potopljeni svet«

»Zdi se, kakor da nastaja nov svet. Bog sam je vrgel žalostne ostanke starega človeštva v retorto svojih preizkušenj in ga drži nad ognjem svoje očiščujoče ljubezni. Staro se začenja topiti, novo pa še ni našlo svoje oblike. Vse vre in išče novih zvez. Tudi besede izgubljajo svoj pomen in se bore za priznanje nove vsebine, ki pa še ni jasna. Vse od zadnjega drobca stvarstva pa do pojma Boga samega je v razkroju. Razne bleščeče besede postajajo tihe in nerazumljive, druge, nekdaj neznatne, hočejo priznanja od vseh. Materija ni več materija, duh ni več duh in beseda o Bogu pomeni nekaj novega.

Tudi v materinskem jeziku naše krščanske duhovne domovine je marsikaj v razkroju. V zmedi časa, v boju za ohranitev starih pravic, grabijo tudi naši ljudje po nekih tujih pojmih. Tako prinašajo zmedo v našo krščansko govorico, ki jo je ustvarila ljubezen Kristusova in zvestoba mučencev dveh tisočletij . . .«

*

»Klic po disciplini ni samo poziv k mehaničnemu zbiranju sil, ni samo zapoved uvrstitve in podrejenosti. Vse to ima svoj pomen, a prvo ni in ne more biti. Disciplini so postavljene meje, ki so tako svete, da jih nikdo ne sme prestopiti. Te meje so: resnica, ljubezen, usmiljenje, svoboda in vest. To zadnje je v nekem oziru najmočnejši mejnik. Tudi svoboda ima kot mejnik discipline važno vlogo. Svoboda je kakor oddih, ki je vojaku po prestanem trudu bolj potreben kakor orožje. Svoboda je kakor pesem, ki jo poje vojska, ko gre zmagi nasproti. Brez nje je tudi Kristusova armada samo molčeča skupnost neveselih hlapcev.«

*

»Edinost je od Kristusa samega posvečena beseda. Zato se ji tudi njegova Cerkev ni mogla in smela odpovedati . . .

Edinost torej ni samo skupnost nekaterih, recimo izbranih. Edinost čaka na vse. V njej je prostora za vse. Zato je pa treba ne-

skončne ljubezni božjega Sina, ki more imeti srce odprto za vse. Nam kristjanom je po vzgledu Jezusovih rojakov prav ta splošnost ljubezni najtežja preizkušnja.

(St. Cajnkar, Iz krščanske filologije, »Dejanje« 1938.)

*

»Ob tej novi slovenski drami se bo današnji človek pač moral ustaviti. Nikogar ni, ki bi ob njej ne bil duhovno prizadet. Zato se ob nji nehote domislimo tistih del, ki so drame bolj zaradi svoje izpovedane vsebine kakor zaradi dramatičnih prvin, to se pravi, da jim je zgoščeni dramatični svet neposrednejša in pripravnejša oblika kakor široka epična zgodba. To izrazito izpovedno delo zajema osrednja vprašanja današnjega sveta, v nji se življenje odpira v dveh skrajnih nasprotjih — v sredi pa je resnična drama, taka, o kateri svet na zunaj sicer malo ve, pa je skoraj splošna usoda količkaj živih ljudi. Izpovedni značaj te drame se že na zunaj kaže skoraj v samih dvogovorih; prvo in drugo dejanje obstoji v celem iz samega dialoga, šele na koncu obeh naslednjih dejanj pride katastrofa, in še ta ne iz srede, ampak udari od strani. Sicer ni prav, da govorimo o stranskih stvareh, vse niti drame vodijo po sredi, nobeno dejanje tudi ni stransko, ker vsako zadeva v središče.

»Potopljeni svet« je naizrazitejše katoliško delo zadnjega časa pri nas. Oblikovalec je prav dobro čutil, da je samo domače okolje preozko, zato je dejanje v drugi polovici premaknil v širši svet. S tem je delo dobilo tudi rahlo simbolično veljavo. In kakor je njegov jezik skrbno odbran, tako je okolje štirih dejanj orisano skoraj z zasebno rahločutnostjo; le dramatika je domača in splošna obenem.

(Fr. Koblar.)

Herausgeber: Die Intendanz des Staats-theaters in Laibach. Vorsteher: Oton Župančič. Schriftleiter: Fr. Lipah. Druck: Maks Hrovatin. — Alle in Laibach.
Izdajatelj: Uprava Drž. gledališča v Ljubljani. Predstavnik: Oton Župančič. Urednik: Fr. Lipah. Tiskarna Maks Hrovatin. — Vsi v Ljubljani.

Potopl ni svet

Die versunkene Wel l mondo affondato

DRAMA V ŠTIRIH DEJ AL STANKO CAJNKAR

Režiser: **Edvard Gregorin**

Dr. Pavel Velnar, duhovni u uni-
verzi, pozneje knjižnič mestu Gregorin
Lilijana Garnier, filmska . . Severjeva
Vivina Garnier, njena sest . . Pugljeva
Monsignor Ciril, škof . . J. Kovič
Klara Vigny, knjižničarje . . Ukmar-Boltarjeva
Tuji mož, delavec brez de . . Blaž
Škofov sluga . . . . . Podgoršek

Dejanje se godi: 1. V vel v Švici. — 2. V škofijskem
dvorcu. 3. V stanovanju n njegove žene v velikem
mestu. — 4. V o veliki knjižnici.

Kassa um Blagajna ob Cassa alle 16

Begin Začet Inizio 16·30

Ende um Konec ob Fine alle 18·45